

Un text d'en Joaquim Franch

Factors transformadors del medi urbà

Aquest és un text que Joaquim Franch va elaborar al desembre de 1980 per al curs de monitors de l'IMAE, on va ser el primer director.

Un text on es subratlla que les relacions amb els altres han sofert un procés d'empobriment. El lleure, en el seu treball amb nens i joves, pot facilitar refer aquestes relacions per establir nexes de comunicació, i construir, des d'elles, la pròpia vida i la plural vida de la ciutat.

1. El lloc o la ciutat

- desorganització de l'espai urbà
- manca d'equipaments col·lectius
- degradació de la qualitat de la vida
- sobrecàrrega de tensió
- anonimat de les relacions

2. El ritme de vida

- sobre càrrega d'activitats, ritmes descompensats
- manca d'elements i de lapsus de recuperació
- manca de referències culturals en l'ús del temps

3. Les coses

- distanciació respecte de les coses "reals"
- suplència mitjançant els mass-mèdia
- dependència respecte de la moda i de la possessió
- estil general de consumisme
- impossibilitat de produir allò que és necessari

4. Informacions

- es reben massivament, saturen
- dificultat d'integrar-les i d'interpretar-les
- informació a l'instant sobre tot i sobre tot arreu: desbordament, angoixa,
- dificultat d'analitzar críticament

5. Els altres

- dispersió, pèrdua de la personalització.
- pèrdua de les dimensions de veïnat i d'immediatesa
- tendència a la superficialitat, la lleugeresa

1. El lloc o la ciutat

Pel que fa al lloc, al medi urbà, ens trobem amb una ciutat molt mal organitzada i mancadíssima d'equipaments col·lectius -situació que és fruit d'una política del territori basada en criteris d'especulació més que no pas en una estratègia i una previsió de satisfacció de les necessitats-. L'excessiva concentració del poblament dona de sí la manca d'espais d'ús obert - joc per exemple i, encara, - una degradació accelerada del medi "natural". Com a conseqüència de tot plegat, es produeix un deteriorament en molts dels elements definitoris de la qualitat de la vida, una sobrecàrrega de tensió que no es pot alleugerir, una anòmia relacional...

2. El ritme de vida

Pel que fa al ritme de vida, a l'organització del temps, ens trobem amb una sobrecàrrega d'activitats, de compromisos implícits, d'estimulacions que acceleren la vida quotidiana fins fer-la excessivament fatigant i mancada d'elements propicis a la recuperació. Això afecta a uns, a altres que no reben cap mena d'ofertament o proposta d'acció els temps els esdevé una grolleria buida, mancada de referències concretes en gairebé tots els aspectes.

D'altra banda, i ja que hem citat les referències, cal fer esment del dèficit en què, anys enrera, constituïen els marcs culturals en l'ús del temps: les referències temporals no tenen relació amb la llum o la fosca, han perdut el contacte amb els significats estacionals; les referències actuals són constituïdes pels horaris laborals -afegint-hi el temps per als desplaçaments-, els programes de televisió, etc.

Progressivament, esdevé més i més difícil de dur a terme activitats significatives per a les persones. Els nens tenen el temps just per a reaccionar, però no gaire temps ni referències per a "accionar".

3. Les coses (distància i consum)

Pel que fa a les coses, el real, són cada vegada més lluny. I aquest fenomen s'aprecia també, paradoxalment, en sectors rurals on, malgrat poder tocar molta materialitat concreta amb les mans, els nens experimenten encara més agudament un aspecte d'aquesta llunyania: la seva època se'ls escapa, i és veritat. La distància del real pot camuflar-se amb l'acumulació de propietats: els objectes per a l'ús i el consum existent en quantitats massives i adquiribles a les botigues -molt sovint mancades del context que els atorga una significació-, s'ofereixen a tothom com a substituït del real, recolzades per una publicitat que envaeix el terreny del raonament i de l'elecció personal.

S'ha creat un cercle de dependència respecte de les modes: hom s'afirma en la possessió d'allò que "cal posseir", els nens confonen els noms comercials amb la materialitat concreta dels productes -per exemple Santi Rico és un camió, no un nen que anuncia un camió de joguina; o bé Carles III no és un rei sinó un conyac...- El consum esdevé una fórmula compensatòria de l'angoixa generada pel desarrelament, per una certa dissolució de la identitat, pel desajustament entre l'econòmic i el cultural que es tradueix en una incapacitat per a l'ús del estris més immediats.

4. La informació

Aquest problema de saturació és també apreciable en el terreny de la informació: hom té més informació de la que hom demana i molta més de la que hom pot pair; la informació, només quantitativament, desborda el marc interpretatiu de que disposen els individus i, per acumulació, obstrueix la creació de nous esquemes. D'altra banda, la informació sobre fets llunyans -que els nens sobreposen sovint als immediats-, el sorprenent que aliena el quotidià són també elements que embussen les possibilitats d'un raonament relativament autònom i arrelat en les realitats. Concentrar-se, analitzar atentament el desenvolupament del fenòmens, en un mot, anar aprenent el real no resulta gens fàcil.

5. Els altres

Les relacions amb els altres han sofert també un procés d'empobriment: en un territori degradat, vivint acceleradament enmig d'esdeveniments desbordants, i això massivament, les relacions interpersonals tendeixen a disoldre's en l'anonimat: la immediatesa, el veïnat, que imposen l'acceptació dels límits d'uns "altres" concrets però propers, és substituïda per una diversitat de relacions imprecises i més distants.

D'altra banda, la progressiva institucionalització de més i més sectors de la vida col·lectiva -i fins i tot de la privada-complexifiquen, i no pas en el sentit més humà i acceptable del mot complexitat, les relacions el que comporta una lleugeresa, una superficialitat, un dèficit d'implicació personal en allò del que hom hauria d'ésser responsable.

6. Conseqüències

L'individu perd progressivament elements externs o contextuals que haurien de permetre que pogués reconèixer-se a sí mateix i contrastar-se amb situacions, coses i persones a un ritme "digestible". L'anòmia relacional va esdevenint anòmia personal, la comprensió ambiental envaeix les persones esdevenint comprensió del personal, de l'humà; el que implica l'augment del risc o de l'amenaça a la salut i a l'equilibri de cada persona, l'entrebanc del procés de desenvolupament.

7. Actuació d'ajut

Una actuació pedagògica en el context que hem esbossat, i partint de les coordenades del temps lliure, ha d'estructurar-se sobre la base dels dinàmismes que fan servir els nens en les seves condicions de lleure, ha d'integrar-los adequadament els uns amb els altres i dins d'una perspectiva que permeti de preveure'n un ús amb certa capacitat de resposta a tota aquesta problemàtica.

La proposta que volem fer s'articula en tres nivells, cap dels quals és independent dels altres:

- un nivell personal: refer l'encontre amb sí mateix
- un nivell grupal -o comunitari-: refer la relació amb els altres
- un nivell "cultural": refer la relació amb el lloc, el temps, les coses, les institucions.

7.1. Nivell personal.

A nivell del personal, ja n'hem parlat abans, els nens treuen partit del seu temps lliure per a fer l'experiència del descobrir i per a donar personalment significació a allò que viuen. Aquest doble moviment de descobrir i de donar significació comporta una interiorització -del viscut- la presa de posició, l'orientació personal, l'emergència de valoracions -i, encara, l'experiència- de l'expressió d'allò viscut i valorat.

Des del nostre punt de mira, aquest procés és un procés de progressió personal que, a més a més d'ésser protagonitzat per cada individu, pot ésser-ho conscientment en una certa mesura. I, pensem, es tracta justament d'això: de posar els nens, o nois, en situació d'aconduir personalment la seva progressió.

Evidentment, i sobre tot en un context -relatiu- de temps lliure, això no cobra tota la seva significació si no és un marc de gratuïtat: fer allò que hom vol fer -en la plenitud de la paraula "voler", no pas en el sentit degradat de "fer el que hem dóna la gana"-, de fer-ho amb qui hom ho vol fer.

Utilitzem el mot gratuïtat en el sentit d'oposat a útil -o utilitari-, interessat, vendible... Es tracta d'una recuperació del valor d'ús de l'experiència, d'una reducció del seu valor de canvi.

7.2. Nivell col·lectiu.

A nivell del "grup", el temps lliure ofereix una doble oportunitat: la "d'estar" amb els altres i la de "fer" amb els altres: la convivència -amb tot el que això implica- al si d'un grup elegit, el prendre part en els projectes d'activitat volguts pel grup.

El grup de lleure és un grup òptim per a l'aprenentatge de la implicació -recerca d'equilibris en una multiplicitat d'eixos: jo/altres, fer/estar, personal/institucional, és el lloc de la socialització en profunditat -a un nivell poc assolible en les situacions excessivament institucionalitzades, el nivell de compartir allò que hom és, que hom té, que hom projecta-, és la situació que, en la mesura que hi concorren condicions de gratuïtat i adequada regulació de les comunicacions, ensenya el significat de la inserció lliure/volguda a una col·lectivitat.

7.3. Nivell cultural.

A nivell del "cultural" les possibilitats són més diverses. D'una banda hi ha la possibilitat de recuperar una part de l'originalitat o de la genuïtat en la relació amb el context, el lloc i el temps: l'experiència personal- en el sentit de no-dirigida des de fora- dels marcs de relació, dels ritmes de vida, dels rituals i de les tècniques del quotidià.

En segon lloc, hi ha la possibilitat de prendre una distància adequada en relació a les coses: seleccionar aquelles que em/ens són útils, prendre cura d'allò que és meu/nostre, produir abans de consumir, establir uns límits a la possessió.

Finalment hi ha la possibilitat de reconstruir la relació amb l'instituit: la possibilitat de participar en l'ordre -i, eventualment, en l'acte ordenador- de l'entorn més immediat, la possibilitat d'elaborar l'equilibri entre l'ètic i l'estètic en el disseny del mode de vida de la col·lectivitat. Però també la possibilitat de prendre distància respecte de les institucions, aquella distància que és útil perquè és la que permet d'utilitzar l'instituir sense dependre'n de manera unilateral.

8. Conclusió

Una progressió personal elegida, l'aprenentatge de la gratuïtat i de la implicació, la recuperació i la presa de distàncies respecte del lloc i del temps, de les coses i de les institucions són eixos de reflexió per a praxi educativa en el temps lliure en les circumstàncies actuals. No podem anar gaire més lluny en les nostres pretensions i, malgrat tot, ens sembla que pot ésser una aportació- útil en el moment present.

Evidentment, res de tot això no s'acompleix en el buit. Ens resta encara establir quin és el mòdul d'una intervenció adulta que ho faci possible. El mòdul d'una intervenció que impulsa la progressió d'una col·lectivitat que juga però que tot jugant, a compleix a poc a poc quelcom de molt important.

Joaquim Franch